

Чланак примљен 27. новембра 2019.
Чланак прихваћен 28. новембра 2019.

Милица Алексић *

Студент мастер студија музикологије
Универзитет уметности у Београду
Факултет музичке уметности
Катедра за музикологију

**МАТЕРЊА МЕЛОДИЈА МОМЧИЛА НАСТАСИЈЕВИЋА:
ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНЕ РЕФЛЕКСИЈЕ**

Приказ научног скупа

Поводом обележавања значајног јубилеја – 125 година од рођења Момчила Настасијевића (1894–1938), српског песника, драмског писца, књижевника – Катедра за музикологију Факултета музичке уметности Универзитета уметности у Београду, у сарадњи са Музејом рудничко-таковског краја из Горњег Милановца, уприличила је национални научни скуп са међународним учешћем, под насловом „Матерња мелодија Момчила Настасијевића: интердисциплинарне рефлексije”, који је одржан 23. и 24. новембра 2019. године, у Београду и Горњем Милановцу. Прихватајући концепт *матерње мелодије*¹ као окосницу стваралачког исказа Момчила Настасијевића, Катедра за музикологију је пред научну заједницу хуманистичке оријентације поставила крајње инспиративан изазов за могућа тумачења и сагледавања уметничког дискурса и Момчила Настасијевића и његовог рођеног брата, композитора Светомира. Реализовани циљ научног скупа јесте стицање нових, теоријско-аналитичким преиспитивањима освојених знања у вези са идејом *матерње мелодије* из различитих аспеката музичке науке, као и испитивање могућности ширења граница појединачних научних дисциплина, те међусобно прожимање методолошких поступака академских поља музикологије, етномузикологије, музичке теорије, теологије, религиологије, теорије књижевности, лингвистике, акцентологије, филологије, психологије, филозофије, историје уметности.

Научни скуп отворен је предавањем под насловом „Улога музике у Настасијевићевом песништву у еуропском контексту“, које је одржао редовни

* Ауторкина контакт адреса: rticica@gmail.com.

¹ Синтагму *матерња мелодија* ‘исковао’ је Момчило Настасијевић, а проналазимо је у наслову есеја „За матерњу мелодију”, који одражава афирмативан Настасијевићев став према феномену из народа потекле, архетипске синтезе говора и музике.

Момчило Настасијевић, *Сабрана дела Момчила Настасијевића: Есеји, белешке, мисли*, (редакција Новице Петковића), Горњи Милановац –Београд, Дечје новине–Српска књижевна задруга, 1991.

професор на Институту за славистику Универзитета у Хамбургу, др Роберт Ходел. Пошавши од филозофског тумачења корелације језика и мишљења, по којем ове појмовне категорије нису онтолошке датости, већ лице и наличје извора сазнања, Ходел разумева Настасијевићеве песничке процедуре као гестове којима песник екстрахује исконску димензију језика, што резултује специфичним узрочно-последичним фузионисањем трију категорија – појма, слике, гласа – те синтезом музике и мисли, а што у ширем контексту европске културе аутор описује као авангардистичко-неопрIMITИВИСТИЧКО стваралачко усмерење.

Теме научних радова потеклих из пера музиколога са Катедре за музикологију, обухватиле су широк опсег у домаћој литератури присутних, али и до сада неистражених питања у вези са улогом и функцијом концепта *матерње мелодије* у опусима Момчила и Светомира Настасијевића. Музиколог др Ана Стефановић је у раду под насловом „Монолог Антигоне у истоименој опери Светомира Настасијевића“, пажњу усмерила ка овом – у домаћој научној свести неоправдано занемареном – музичко-драмском делу, проблематизујући позицију српских оперских стваралаца у односу на семантичко гравитационо поље жанра музичке драме, али и у односу на грчку трагедију као музички функционализовани књижевни жанр. Оцењујући музички језик „Антигоне“ као доминантно модални, са елементима атоналног музичког мишљења, којим композитор чини уметнички захват у архаично, ауторка је пружила исцрпно тумачење свих појавних облика Светомировог креативног проживљавања поетско-естетског принципа *матерње мелодије*, те је указала на место сусрета фолклорног музичког идиома са античким литерарним и савременим изразом.

Тема проучавања музиколога др Тијане Поповић-Млађеновић била је сагледавање концепта настасијевићевске *матерње мелодије* у поетичком контексту француског композитора Клода Дебисија (Claude Debussy). Ауторка је у раду наслова „Могућа значења и тумачења феномена *матерње мелодије* у поезици Клода Дебисија“, имајући на уму особености вокалног парта (мелодијске кривуље образоване на основу флексија француске говорене речи) у лирској драми *Пелеас и Мелисанда*, као и музичко исходиште (кроз личну Дебисијеву поетичку призму ‘преломљених’) мелодија два градивна тематска материјала оркестарске композиције *Прелид за поподне једног фауна*, указала на далекосежност и релевантност Настасијевићевског стваралачког креда, који, уколико се интерпретира ван категорија временске и просторне узрочности, открива оно архетипско, изворно, когнитивним путем до краја недефинисано, али у музичкој имплементацији јасно уочљиво начело ‘срастања’ матерњег језика и мелодије.

Говорећи „О непосредним сагласјима између *матерње мелодије* Момчила Настасијевића и *матерње мелодије* Стевана Стојановића Мокрањца“, музиколози др Ивана Петковић Лозо, Неда Колић и Марија Симоновић су, изводећи својеврсну методолошку транспозицију Настасијевићевог поетичког аксиома, као централно проблемско питање поставиле уочавање додирних тачака дистинктивних црта индивидуалног Мокрањчевог стила *руководања* са естетско-филозофским постулатима Настасијевићеве креативне стратегије. Музиколог др Игор Радета је у прилогу под насловом „Музика као оживотворавајуће духовно начело настасијевићевске мисли“,

посвећујући посебну пажњу синтакси, лексици и звучности Момчиловог писма, пружио нова тумачења која се односе на видове Настасијевићевог поимања музике, те њихове каузалне рефлексije на морфолошку и значењску димензију писане речи.

Из аспекта етномузиколошке дисциплине, промишљања о феномену *матерње мелодије* представљена су у виду два научна прилога. Етномузиколог др Мирјана Закић је у раду под насловом „Семантика *интонеме* у обредном музичком стваралаштву“, при формирању теоријско-методолошког упоришта, посегла за прозодијским одређењем интонеме као типског обрасца говорне флексије, на основу чега је извела тумачење музичке интонације у контексту звучне репрезентације обредних песама српског народног наслеђа, на примеру тужбалица, додолских и коледарских песама. Етномузиколог др Јелена Јовановић је у жижу интересовања поставила компаративно сагледавање структурно-семантичких карактеристика песме *Зора* Момчила Настасијевића и појединих примера традиционалих песама. Ауторка је у раду под насловом „Одзвук једног карактеристичног сегмента мелодијских модела југа Србије и суседних области у Настасијевићевој песми *Зора*“ указала на присуство тесне формално-мелодијско-интонационе везе између традицијом утврђеног мелодијског покрета народне вокалне праксе и интонационе форме репетитивног завршног стиха сваке строфе песме *Зора – Стани не мини*.

Два прилога из сфере теорије музике су у тематском и методолошком погледу сродна, с обзиром на то да су се аутори бавили карактеристикама хармонског језика хорских свита Светомира Настасијевића, те да су синтагму *матерња мелодија* преваходно третирани као *матерње мелодије*, као конкретне музичке материјализације вокалне народне праксе. Теоретичар музике и диригент др Милоје Николић је скренуо пажњу на идеју *матерње хармоније*, која своје упориште има у Настасијевићевом композиционо-техничком и хорско-оркестрационом третману традиционалних народних песама, а која консеквентно произилази из директне примене *матерњих мелодија* при грађењу хорског става. Теоретичар музике др Саша Божидаревић је, указавши на блискост Настасијевићевог и Мокрањчевог уметничког језика приликом тематско-формалног обликовања хорских дела, изнео став да су обојица композитора прибегла композиционом поступку обраде народних напева, с том разликом што је Настасијевић оријентисан ка матерњој мелодији старијих фолклорних слојева.

Историчар уметности Тања Гачић дотакла се питања која се односе на опште одлике кооперативних уметничких процедура браће Настасијевић (опере *Међулушко благо* и *Ђурађ Бранковић*), док се Ђорђе Ђурђевић бавио имплементацијом теолошког дискурса у песничкој речи Момчила Настасијевићева.

Теоретичар књижевности др Мина Ђурић је у методолошко-аналитичком смислу пришла питању *матерње мелодије* из аспекта акцентологије, при чему су у центру њеног интересовања били „Интервали *матерње мелодије* Момчила Настасијевића“. Теоретичар књижевности др Светлана М. Рајичић Перић бавила се метафизичким аспектом Настасијевићеве поезије, док је клинички психолог др Петар Јевремовић у свом промишљању насловљеном „Дух, мелодија, лик“, тумачио

Настасијевићеве назоре о културној деградацији услед занемаривања колективног идентитета, као ‘мерни инструмент’ за актуелна друштвена самопреиспитивања наше средине.

Говорећи о научном доприносу скупа у прилици смо да констатујемо да је његова интердисциплинарна програмска концепција омогућила сусретања и преиспитивања академских дискурса о настасијевићевском феномену *матерње мелодије*, који се интерпретира равноправно као апстрактна, имагинарна метакатегорија, импрегнирана амбивалентношћу, као многозначна, донекле рационално докучива категорија, али и као конкретно обзнањен и семантички децидно одређен појам који подстиче теоријско-методолошка, композиционо-техничка и стилска разматрања. У значајној мери осветљен је стваралачки опус Светомира Настасијевића, али је и проблематизована његова композиторска пракса, како у контексту реализације концепта *матерње мелодије* тако и у погледу ^карактеристика ^примењених композиционо-техничких поступака. Могли бисмо рећи да је Светомир Настасијевић позициониран у ‘музичком простор-времену’ између достигнућа романтичарски национално усмерених композитора *београдске школе* и домета представника *прашке школе*, имајући на уму модални начин његовог музичког мишљења, захват у архаично, као и присуство модернистичких елемената.

Осврнућемо се и на остале сегменте Скупа. У питању су, првог дана Скупа, отварање изложбе под насловом „Четири матерња круга“, посвећене раду браће Настасијевић, уз стручне коментаре аутора изложбе др Игора Радете,² и концерт под називом „Матерња сазвучја браће Настасијевић“, са делима Светомира Настасијевића³ (Галерија КНУ), што је била још једна прилика да се јавност упозна са делима овог композитора и да се његов опус додатно осветли.

Други дан Скупа, одржан је у фоајеу зграде Музеја рудничко-таковског краја у Горњем Милановцу. Том приликом се активност домаћина – историчара и вишег кустоса Александра Марушића и историчара уметности и вишег кустоса Тање Гачић – огледала у презентацији поставке Музеја, као и у креативном ангажману при изради идејног решења програма у чију су реализацију били укључени најмлађи чланови локалне заједнице као и студенти Одсека за етномузикологију и етнокореологију Факултета музичке уметности у Београду.

Катедра за музикологију Факултета музичке уметности у Београду је и овим научним скупом – којим је наставила своја дугогодишња интердисциплинарна и историографска истраживања – потврдила позицију предводника и носиоца актуелних, савремених тенденција у развоју наше музиколошке мисли.

² Већина изложених експоната – музички инструменти, слике, цртежи, фотографије, нотна издања, писана заоставштине браће Настасијевић – налазе се у власништву Музеја рудничко-таковског краја, чије је руководство Катедри за музикологију несебично уступило вредну грађу како би наратив о уметничко-друштвеној позицији породице Настасијевић био обогаћен и визуелном димензијом.

³ Одломци из опере *Антигона*, сопран, клавир; Друга лирска свита – *У природи*, клавир; *Јесења песма* и *Вечерња песма* из *Десет песама мога брата*, сопран, клавир; премијерно извођење композиције *Жал за одбеглом тајном...*, за флауту, глас и клавир, на текст песме *Фрула* Момчила Настасијевића, коју је поводом научног скупа, компоновала Владиса Микићевић, студент Факултета музичке уметности у Београду, чиме је интердисциплинарни допринос научног скупа проширен и у виду новог композиторског остварења.